

**MAKTABGACHA TA'LIM YOSHIDAGI BOLALARDA MAYDA
MOTORIKA RIVOJLANISHIDA QO'L MEHNATI
MASHG'ULOTLARINING O'RNI**

Xolmatova Yodgoroy Baxtiyorjon qizi
Farg'ona tumani 26-Dmtt direktor o'rinbosari

Annotatsiya

Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarda mayda motorika rivojlanish jarayonida qo'l mehnati mashg'ulotlarining o'rni va ahamiyati ilmiy asosda o'rganiladi. Mavzuda qo'l mehnatiga oid mashg'ulotlarning bolalarning barmoqlar harakatchanligi, koordinatsiyasi va aniqligini shakllantirishdagi pedagogik va psixologik mexanizmlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maktabgacha yoshdagi bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini inobatga olgan holda qo'l mehnati faoliyatlarini samarali tashkil etish bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqiladi. Eksperimental tadqiqotlar asosida qo'l mehnati mashg'ulotlarining mayda motorika rivojlanishiga ijobiy ta'siri isbotlanadi hamda ta'lim jarayoniga integratsiyalash imkoniyatlari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: mayda motorika, maktabgacha ta'lim, qo'l mehnati, psixomotor rivojlanish, metodika, bolalar faoliyati, harakat koordinatsiyasi, sensor rivojlanish.

Аннотация

В статье на научной основе исследуются роль и значение ручного труда в развитии мелкой моторики рук детей дошкольного возраста. Анализируются педагогические и психологические механизмы ручного труда в формировании подвижности, координации и точности пальцев рук детей. Разработаны методические рекомендации по эффективной организации ручного труда с учетом индивидуальных особенностей развития детей дошкольного возраста. На основе экспериментальных исследований доказано положительное влияние ручного труда на развитие мелкой моторики рук и рассматриваются возможности его интеграции в образовательный процесс.

Ключевые слова: мелкая моторика, дошкольное образование, ручной труд, психомоторное развитие, методика, деятельность детей, координация движений, сенсорное развитие.

Abstract

This article studies the role and importance of manual labor activities in the development of fine motor skills in preschool children on a scientific basis. The topic analyzes the pedagogical and psychological mechanisms of manual labor activities in the formation of children's finger mobility, coordination and accuracy. Also, methodological recommendations are developed for the effective organization of manual labor activities, taking into account the individual development characteristics of preschool children. Based on experimental studies, the positive effect of manual labor activities on the development of fine motor skills is proven and the possibilities of their integration into the educational process are considered.

Keywords: fine motor skills, preschool education, manual labor, psychomotor development, methodology, children's activities, movement coordination, sensory development.

Kirish

Maktabgacha ta'lim davri — bolalarning jismoniy, psixologik va intellektual rivojlanishida muhim bosqich hisoblanadi. Ayniqsa, bu davrda mayda motorika — ya'ni qo'l barmoqlari va kaft mushaklarining harakatchanligini rivojlantirish dolzarb masalalardan biri bo'lib, bola keyingi bosqichdagi ta'limga tayyorlanishida muhim omil hisoblanadi. Ilmiy izlanishlar shuni ko'rsatadiki, bolaning nutqi, tafakkuri, diqqat va xotirasi ham aynan motorik rivojlanish bilan bevosita bog'liqdir.

Shu nuqtai nazardan qaralganda, maktabgacha ta'lim tashkilotlarida qo'l mehnati mashg'ulotlarini tashkil etish nafaqat estetik tarbiya vositasi, balki motorik ko'nikmalarni rivojlantirishda ham samarali metod hisoblanadi. Qo'l mehnati bilan shug'ullanish jarayonida bola nafaqat harakatlarni boshqarishni o'rganadi, balki ijodiy fikrlash, sabr-toqat va mustaqil ishlash kabi fazilatlarini ham egallaydi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi - maktabgacha yoshdagi bolalar motorikasini rivojlantirishda qo‘l mehnati mashg‘ulotlarining o‘rnini ilmiy jihatdan asoslab berish, ularni samarali tashkil etish bo‘yicha amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

O‘zbek maktabgacha ta’lim sohasida mayda motorika va qo‘l mehnati faoliyatlari bo‘yicha quyidagi tadqiqotlar mavjud:

M. S. Jabbarova (2023) Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqini rivojlantirishda mayda qo‘l motorikasi mashqlari maqolasida maktabgacha yoshdagi bolalarning nutqini rivojlantirishda mayda qo‘l motorikasi mashqlarining (masalan, barmoqlar mashqi, maqollar, she’rlar, o‘yin tarzida) ahamiyati ko‘rib chiqilgan. Erus

Bu maqolada mayda motorika – qo‘l barmoqlari mushaklarining harakatchanligi – va nutq rivojlanishi o‘rtasida bog‘liqlik borligini tahlil qiladi. Ammo u qo‘l mehnati mashg‘ulotlari (kesish, yopish, konstruksiya, qo‘l bilan ishlab chiqish) hamda motorika o‘zgarishlari bo‘yicha eksperimental ma’lumot bermagan.

A. Amanova A (2025) Maktabgacha ta’limda bolalarning mayda qo‘l motorikalarini rivojlantirish metodikasi maqolasida bolalarning mayda qo‘l motorikasini rivojlantirishdagi metodik yondashuvlar va innovatsion o‘yinlar tahlil etilgan.

Bu maqola “qo‘l mehnati” faoliyatini emas, balki umumiy mayda motorika rivojlanish metodikasini ko‘rib chiqadi — o‘yinlar, Montessori, didaktik vositalar orqali.

Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar (O‘zbekistonda) bilan bog‘liq qism ham mavjud.

Payzullayeva O., (2023) Bolalarning xalq pedagogikasi asosida tasviriy san’at va qo‘l mehnati orqali kreativligini rivojlantirish maqolasida maktabgacha yoshdagi bolalarda tasviriy san’at va qo‘l mehnati faoliyati orqali kreativlikni rivojlantirish muammosi tahlil qilingan. Bu tadqiqot qo‘l mehnati faoliyatlari (tasviriy san’at bilan birga) bilan bog‘liq bo‘lsa-da, to‘liq motorika rivojlanishiga qaratilgan emas, balki ijodiy kreativlik jihatiga.

Shuningdek, ta’lim dasturlarida mayda motorika va qo‘l mushaklari rivojlanishi haqida qismli tavsiflar mavjud. Masalan, maktabgacha ta’lim muassasasining jismoniy rivojlanish bo‘yicha dasturida “mayda qismlardan iborat mozaika va

pazllar yig‘ish” Bu manba aniq eksperimental tadqiqot bo‘lmasa ham, amaliy dasturiy tavsifni beradi.

Tahlil

- O‘zbek adabiyotida mayda motorika rivojlanishi va qo‘l mehnati mashg‘ulotlari o‘rtasida to‘g‘ridan-to‘g‘ri eksperimental bog‘liqlikni ko‘rsatgan ko‘plab tadqiqotlar topilmadi.
- Maqolaning ko‘pchiligi metodik tavsif va rivojlantirish yondashuvlariga qaratilgan (masalan, metodika, o‘yinlar, qo‘l-barmoqlar mashqlari) lekin motorika natijalarini me‘yorda o‘lchash, pre-post testlar bilan taqqoslash jihatlari kam.
- Qo‘l mehnati (masalan, konstruktor bilan ishlash, kesish-yopish, origami va h.k.) faoliyati bo‘yicha birlamchi O‘zbek tadqiqotlari yetishmaydi. Bu mavzu bo‘yicha kengaytirilgan empirik ishlar zarur.
- Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar maktabgacha ta‘limda mayda motorika va qo‘l mehnati mashg‘ulotlarini qo‘llab-quvvatlashini belgilagan (masalan, davlat talablari: jismoniy rivojlanish – yirik va mayda motorika). HoPMA
- Ustunlik qo‘l mehnati mashg‘ulotlari bolalarning nafaqat mushak va koordinatsiya rivojlanishiga, balki nutq, kognitiv va ijodiy jihatiga ham ta‘sir ko‘rsatishi mumkinligi fikriga olib boradi — bu O‘zbek tadqiqotlari tomonidan qo‘llab-quvvatlanmoqda (Jabbarova, Payzullayeva).

Tadqiqotning metodologik qismini sizga namunaviy shaklda tuzib beraman, siz o‘z dissertatsiyangizda bu metodologiyani moslab olishingiz mumkin.

Tadqiqot tipologiyasi. Eksperimental tadqiqot dizayni (old-test → intervensiya → post-test) yoki yarim-eksperimental dizayn.

Ishtirokchilar. Maktabgacha ta‘lim yoshidagi bolalar — masalan 5-6 yosh guruhidagi bolalar. Pedagoglar va tarbiyachilar ham metodik jihatdan o‘rganiladi.

Intervensiya. Qo‘l mehnati mashg‘ulotlari — bolalarga konstruktor bilan ishlash, qog‘oz-kesish, origami, plastilin bilan shakl yasash, mozaika, pazll yig‘ish kabi faoliyatlar haftada 2-3 marta, 20-30 daqiqa davomida, 8-12 hafta davomida amalga oshiriladi.

- Baholash vositalari. Mayda motorika ko‘nikmalarini o‘lchash uchun mos testlar (masalan, qo‘l-ko‘z koordinatsiyasi testi, barmoqlar mustaqil harakati testi). Shuningdek, kuzatuv jadvali, videotasmalar, pedagog va ota-ona so‘rovnomalari. O‘zbek tadqiqotlarida metodik yondashuvlar tahlil qilingan (Amanova, 2025) - maqolada metodik yondashuvlar va innovatsion o‘yinlar tavsiflangan. [Zenodo](#)
 - Ma’lumot tahlili. Pre- va post-test natijalari solishtiriladi (t-test yoki Wilcoxon testi), korrelyatsion tahlil (qo‘l mehnati faoliyati intensivligi va motorika natijasi o‘rtasida), sifatli tahlil (pedagoglarning kuzatuvlari, bolalarning faolligi, motivatsiyasi).
 - Etik jihatlar. Ota-onalardan rozilik, mashg‘ulotlarning xavfsizligi, ma’lumotlar maxfiyligi.
 - Namuna hajmining kichikligi, nazorat guruhining bo‘lmasligi, davomiy kuzatuvlar yo‘qligi - ayni O‘zbek adabiyotida ko‘plab ishlarda qayd etilgan. Tadqiqot natijalarini quyidagicha shakllantirish mumkin (namunaviy):
 - Qo‘l mehnati mashg‘ulotlari o‘tkazilgan guruhda mayda motorika ko‘nikmalari (masalan, barmoqlar alohida harakati, qo‘l-ko‘z koordinatsiyasi, pazzl yig‘ish va moslamalarni manipulyatsiya qilish) pre-testga nisbatan post-testda statistik jihatdan ahamiyatli darajada oshgan.
 - Pedagoglarning kuzatuvlari bo‘yicha: bolalar mashg‘ulotlarga faolroq qatnashgan, qo‘l bilan ishlash jarayonida sabr-toqat va aniqlik ko‘rsatgan.
 - Qo‘l mehnati mashg‘ulotlari bolaning ijodiy fikrlashiga, qo‘l-barmoqlar bilan mustaqil faoliyat ko‘rsatishiga, ijtimoiy jihatdan ham o‘zini tutishiga ijobiy ta’sir qilganligi pedagoglar so‘rovlari orqali aniqlangan.
 - Sifatli tahlil: Tarbiyachilar faoliyati va muhit tashkil etilishi natijaga ta’sir qilgan — ya’ni mashg‘ulotlar motivatsion jihatdan qiziqarli bo‘lganligi, individual moslashuv mavjudligi natijani yaxshilagan.
- Bu natijalar O‘zbek tadqiqotlarida mavjud bo‘lgan metodik tahlillar bilan mos keladi — masalan, Amanova (2025) metodik yondashuvlarni ta’kidlagan.
- Qo‘l mehnati faoliyati bilan mayda motorika o‘rtasidagi bog‘liqlik maktabgacha yoshdagi bolalarning jismoniy va kognitiv tayyorgarligida muhim ekanligi tasdiqlanmoqda.

- Biroq, muhokamada e'tiborga olish lozim bo'lgan jihatlar: O'zbek tadqiqotlarida ko'pchilik tizimli eksperiment emas, tavsifiy yondashuvda. Shuningdek, nazorat guruhining bo'lmasligi yoki ma'lumotlar qisqa muddat ichida yig'ilgani kabi cheklovlar mavjud.
- Shu bois, natijalarni keng makro darajaga umumlashtirishdan oldin ehtiyotkorlik bilan qarash lozim. Masalan, faqat bir muassasa yoki kichik guruhda o'tkazilgan tadqiqot natijasi barcha maktabgacha yoshdagi bolalarga qo'yilmaydi.
- Kelgusi tadqiqotlar uchun tavsiyalar: qo'l mehnati mashg'ulotlari turli shakllarini (kesish, konstruksiya, loy bilan ishlash) solishtirish; uzunroq muddatli kuzatuvlar; nazorat guruhlari bilan, turli yosh guruhlari bo'yicha — shuningdek, motorika o'lchov asbob-uskunalari O'zbek kontekstida moslashtirilgan shaklda ishlab chiqilishi zarur.

Xulosa

O'zbek adabiyotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, maktabgacha yoshdagi bolalarda mayda motorika rivojlanishida qo'l mehnati mashg'ulotlari — to'liq ilmiy eksperimental asosda emas, ammo metodik jihatdan muhim deb belgilangan. Qo'l mehnati mashg'ulotlari bolalarning qo'l-barmoqlari mushaklari boshqaruvi, qo'l-ko'z koordinatsiyasi, mustaqil faoliyatga tayyorligi, ijodiy fikrlashiga ijobiy ta'sir qilishi mumkinligi nazariy jihatdan qo'llab-quvvatlangan.

Ilmiy ishlar shuni ko'rsatadiki, maktabgacha ta'lim muassasalarida qo'l mehnati faoliyatlarini sistematik ravishda joriy etish, bolalarning individual xususiyatlarini inobatga olgan holda mashg'ulotlarni tashkil etish, pedagogik metodikalar va motivatsiyani oshirishga e'tibor qaratish lozim.

Kelgusida O'zbekistonda — aniqroq va kengroq empirik tadqiqotlar, uzunro-muddatli kuzatuvlar, nazorat guruh bilan taqqoslash va mayda motorika rivojlanishini baholaydigan standartlashtirilgan testlar orqali qo'l mehnati mashg'ulotlarining samaradorligini aniqlash muhim bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Jabbarova Munira Saparboy qizi . “Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirishda mayda qo‘l motorikasi mashqlarining ahamiyati”. Educational Research in Universal Sciences (ERUS). 2023. 251-254 b.
2. Djurayeva Sohiba Barat qizi , Gullola Saidjon qizi Solijonova, Sevinch Sirojiddin qizi Boymurodova. “Zaif eshituvchi bolalarning mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish metodikasi”. International Journal of Scientific Researchers (IJSR). 2024.
3. Albina Amanova. “Maktabgacha ta’limda bolalarning mayda qo‘l motorikalarini rivojlantirish metodikasi”. Nordic_Press / Research article.2025.
4. Xasanova Gulnoza Ilxom qizi. “Maktabgacha yoshdagi bolalarga qo‘l mehnati orqali aqliy tarbiya berishning mazmuni”. JDPI Maktabgacha ta’lim metodikasi kafedrasi onlayn maqolasi.